

Непознатата България

Ковачевица

Сред стръмните склонове на югозападния дял на Родопска планина, заобиколено с венец от високи върхове, се е сгушило едно живописно селце. До преди 40 години то беше „забранено от бога“, докато не го откри...българското кино. Разположено по поречието на река Канина (Кървава) и извисяващо се на 1020 м надморска височина, това късче от рая омагьосва посетителя още от пръв поглед с невероятния архитектурен стил на своите къщи, накацали като лястовички по стръмните баири.

„ПЪТУВАНЕ“ ИЗ ДРЕВНОСТТА

Най-убедителното доказателство за богатата история на селището и околността са надгробната могила в местността „Рударя“ от желязната епоха и тракийското светилище (с каквито Родопска планина е пълна) от I хилядолетие пр. Хр. в местността „Козия камък“. В една друга местност, „Св. Константин“, е открит античен некропол с ценни находки – бронзов шлем и бронзова ризница от времето на траките (IV–III век пр. Хр.). В близост до селището са намерени следи от античен път. Това означава, че то е служило за връзка между Филипопол (Пловдив) и Никополис ад Нестум, останки от който могат да се видят в близост до пътя, който води за село Ковачевица. За съжаление няма писмени източници за древната история на селището и околността. С по-точни сведения разполагаме от епохата на късното Средновековие, когато българските земи падат под османско робство.

ПОЯВА НА СЕЛИЩЕТО

Според историческата народна памет първите заселници по земите на сегашното селище са бежанци от старата столица Търново. Малко по-късно към тях се присъединяват преселници от Костурско (Македония). Те образуват няколко махали, пръснати на големи разстояния. В резултат на опитите на османците да наложат със сила исляма над християнското население, през 17 в. идва друга голяма вълна бежанци, предимно от опожареното село Рибново. Те се заселват в горната част на селището, около един извор, а днес голяма чешма, която се нарича „Циганчица“.

Според една местна легенда, името на селището „Ковачевица“ се свързва с жената на един от преселниците, ковача Марко – Гина Ковачевица. Тя била смятана от своите съселяни за много мъдра и силна по дух жена. След смъртта на мъжа си често била търсена за съвет и помощ, затова когато някой отивал при нея, той казвал на съседите си: „Отивам при Ковачевица“.

КОВАЧЕВИЦА ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

В края на XVIII век нова бежанска вълна от Западна Македония – 10–15 семейства от Кичевско, Дебърско и Тетовско, се заселва в западната част на селото, образувайки т.нар. „Арнаутска махала“. Новите жители донесат със себе си своя поминък – строителството. Техният професионализъм и самочувствието им на опитни дялгери (самоуки строители и архитекти) оказват благотворно влияние върху облика на селището и върху манталитета на останалите жители. Любопитен факт е, че още през XVIII век в селото е изградена канализационна система, която работи и до днес.

Селището се разраства и през XIX век населението му достига 1400 души.

Основен поминък на мъжете в селището стават архитектурата и строителството. В средата на XIX век майсторите-строители издигат голямата църква „Св. Никола“.

Именно в Ковачевица е основано първото Новобългарско училище в Неврокопска област. Народният учител Никола Ковачевски, едва 22-годишен, през 1854 г. открива школото в родния си дом, където създава пансион за децата от близките села. Неговата благородна дейност е продължена от учителя Йордже Джорджев, който

построил през 1892 г. със собствени средства нова двуетажна училищна сграда.

През 1873 г., отново с помощта на Никола Ковачевски, е създадено първото Професионално селско дялгерско сдружение в Пиринския регион. Оформят се няколко поколения талантиливи строители от този край – родовете Пачалови, Мъгеви, Джиртови, Баятеви, Джигреви. Броят на майсторите-дялгери в селището е между 300 и 450 души, а заедно с дялгерите от околните села, Лещен, Долен, Рибново, Огняново, достига 1200 души. Ковачевската архитектурно-строителна школа се превръща в „съперник“ на прочутата Тревненска школа.

КЪЩИТЕ – ВИЗИТНАТА КАРТИЧКА НА КОВАЧЕВИЦА

Издигнатите масивни къщи се смятат за истински строителен подвиг на много поколения строители. Всяка къща в Ковачевица носи името на своите стопани. Погледнати отдалеч, част от къщите наподобяват непристъпни средновековни крепости, а тези на 3–4 етажа приличат на отбранителни кули, които сякаш охраняват селото. Поради оскъдния терен, основната идея, от която са се ръководели строителите, е максимална пестеливост на строителния терен. Именно изключително малкото пространство между отделните къщи оформя тесните и криволичеши калдъръмени улички. Върху тях плътна сянка хвърлят „сгушените“ една в друга стрехи на къщите, носейки прохладата през летните горещини, а през зимата, играейки ролята на щит срещу прекаленото заснежаване. Прочутите Ковачевски къщи, наречени „братски“, отразяват атмосферата, която цари в селището още от самото му възникване – на задружен живот и труд. Стилът е толкова уникален, че няма аналог в българската архитектура.

СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО

Решенията на Берлинския конгрес през 1878 г. оставят Родопите и Македония в пределите на Османската империя. Въпреки това, тукашното население не пада духом. Сред него се оформя група от високообразовани, богати и преуспели хора, с ново обществено съзнание. Именно те застават в основата на създадените по-късно комитети на ВМОРО. По време на Илинденско-Преображенското въстание през 1903 г. от с. Ковачевица излизат няколко въстанически чети. Както е известно, регионът е освободен от турско робство чак през 1912 г., по време на Балканските войни. През следващите десетилетия започва постепенно западане на характерния поминък – дялгерството. Земеделието, животновъдството и дърводобивът стават основно препитание на бившите дялгерски родове, които вече владеят големи горски територии. След Втората световна война започва миграция на населението на с. Ковачевица към градовете Велинград, Казанлък и др., които привличат с по-големите възможности за образова-

ние и професионална реализация.

ВЪЗРАЖДАНЕТО НА КОВАЧЕВИЦА

През 70-те години на миналия век българското кино отново „откри“ Ковачевица. Редица режисьори, сценаристи и оператори превръщат селището в най-големия за България филмов павилион на открито. Затова наричат селището „Българският Холивуд“. Тук са снимани 28 български игрални филми, между които „Мъжки времена“, „Мера според мера“, „За къде пътувате?“ и др.

На 17 октомври 2002 г. инициативен комитет от жители и собственици на къщи в с. Ковачевица организира тържествено честване за 90-годишнината от освобождението на селото от османско робство. Само един месец по-късно, на 17 ноември 2002 г., е учредено Сдружението „Исторически и архитектурен резерват с. Ковачевица“. То успява да спечели проект, финансиран от Европейския съюз, за

реставрация на къщите и на сградата на основното училище „Йордже Димитров“, за възстановяване на калдъръмената настилка в центъра на селото, за ремонт на църквата „Св. Никола“. В момента много от местните къщи, които са на 250–300 години, се реставрират съгласно старите строителни традиции. Затова се използват само естествени материали – дърво, камък и пирони, така че да се запази автентичният облик на селото. Мебелировката е възстановена както е била преди 300 години. Старите родопски черги и предмети на бита са задължителна част от интериора на къщите. Местните жители, които наброяват едва 50–60 души, посрещат през цялата година туристи от Белгия, Холандия, Франция, Италия и Испания. Затова в селището по-често се чува английска, френска и немска реч, отколкото българска.

Д-р Красимира Мархалева